

Słowo od redaktora

Editorial note

Część autorów tekstów zgromadzonych w tym tomie spotkała się na konferencji „Lęk przed wiedzą albo kryzys rzeczywistości? / Angst vor dem Wissen oder Krise der Wirklichkeit?“, która odbyła się od 14 do 16 maja 2009 r. w Bramie Grodzkiej, siedzibie Teatru NN, w Lublinie. Uczestniczyli w niej filozofowie i socjologowie wiedzy z Austrii, Niemiec, Polski i Szwajcarii, całość koordynowali prof. Bożena Chołuj z Uniwersytetu Warszawskiego i prof. Joseph Mitterer z Universität Klagenfurt. Poświęcona była filozofii i socjologii wiedzy Ludwika Flecka, a także konstruktywizmowi społecznemu – tu głównym tematem okazała się teoria aktora-sieci Bruno Latoura.

Prowadzone w trakcie konferencji kuluarowe dyskusje uświadomiły grupie osób, pracowników i doktorantów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytetu Wrocławskiego i Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, jak wiele mają sobie wzajem do powiedzenia. W ciągu kolejnych paru miesięcy Ewa Bińczyk (UMK), Aleksandra Derra (UMK), Katarzyna Gurczyńska-Sady (UMCS), Paweł Jarnicki (UWr), Michał Rydlewski (UMK) i Wojciech Sady (UMCS) spisali teksty nawiązujące do poglądów Flecka, które opublikowane zostały w numerze 2 z 2010 r. *Przeglądu Filozoficznego – Nowej Serii*. Równolegle Paweł Jarnicki przygotował Fleckowski numer *Studia Philosophica Wratislaviensia*, który ukaże się na początku 2011 r.

Ten dobry początek – a jeszcze bardziej przekonanie, że mamy coś ważnego sobie i innym do powiedzenia – spowodowały, że Katarzyna Gurczyńska-Sady i Wojciech Sady zorganizowali konferencję „Racjonalne kontra socjologiczne rekonstrukcje rozwoju wiedzy”, która odbyła się w Instytucie Filozofii UMCS od 9 do 11 czerwca 2010 r. Tematykę konferencji określały dwa opozycyjne

wobec siebie artykuły: Imre Lakatosa, *Historia nauki a jej racjonalne rekonstrukcje*¹ i Stevena Shapina, *Historia nauki a jej socjologiczne rekonstrukcje*².

Program racjonalnych rekonstrukcji historii nauki – będący krytyczną kontynuacją dociekań empirystów logicznych i Karla Poppera – wyrastał z przekonania, że o treści wiedzy naukowej decydują *uniwersalne kryteria racjonalności*, które (dobrzy) naukowcy stosują, zwykle pół- lub podświadomie, przy podejmowaniu decyzji o akceptacji bądź odrzuceniu danej hipotezy, teorii czy programu badawczego. Kryteria te odwołują się wyłącznie do praw *logiki* i zdań opisujących *fakty* doświadczalne. I choć przyznać trzeba, że „uczeni są tylko ludźmi” i niekiedy, pod wpływem swych wierzeń religijnych, uwiłkań politycznych, interesów ekonomicznych czy osobistych pragnień i lęków, podejmują decyzje inne niż w świetle domniemanych kryteriów racjonalności podjąć powinni – to przestają wtedy wytwarzać wiedzę, a produkują mity. Sukcesy nauki świadczą jednak o tym, że uprawiający ją ludzie są najczęściej racjonalni, a program racjonalnej rekonstrukcji miał pozwolić zrozumieć, na czym polega naukowa racjonalność, a także oddzielić wewnętrzną – racjonalną – część historii nauki od jej historii zewnętrznej – nieracjonalnej.

Prace Thomasa Kuhna i Paula Feyerabenda – a także o wiele starsze, a przez szereg lat zapomniane teksty Henriego Poincarégo, Pierre’a Duhema i Ludwika Flecka – uświadomiły, przed jakimi nieprzezwyciężalnymi trudnościami stoi program racjonalnych rekonstrukcji historii nauki. Wspomniani filozofowie sformułowali tezę o *teoretycznym obciążeniu obserwacji*, zgodnie z którą fakty nie są tym, co „obiektywne dane”: dwóch ludzi, którzy przyswoili sobie różną wiedzę teoretyczną, patrząc z tego samego miejsca w tym samym kierunku, nieraz zobaczy coś innego lub tam, gdzie jeden ujrzy „to a to”, drugi nie dostrzeże niczego. Towarzyszyła temu *teza o niedookreśloności teorii przez dane*: nawet gdyby istniał „twardy grunt” faktów, to z dowolnym zbiorem zdań te fakty opisujących można pogodzić niezliczenie wiele różnych teorii.

Skoro tak, to o treści wiedzy „naukowej” współdecydują zarówno jednostkowe emocje, jak i różnorodne czynniki społeczne. Socjologia wiedzy szczególną rolę przypisuje tym drugim – co wiąże się z przekonaniem, że nasze zdolności percepcyjne, myślenie, jak i sposoby emocjonalnego reagowania na to, co się nam przydarza, są społecznie uwarunkowane. Z takiego przekonania wyrósł

¹ I. Lakatos, (1971) „The History of Science and Its Rational Reconstructions”, w: *P.S.A. 1970, Boston Studies In the Philosophy of Science* t. 8, R. C. Buck, R. S. Cohen (red.), Dordrecht: Reidel, s. 91–135; „Historia nauki i jej racjonalne rekonstrukcje”, w: tenże, *Pisma z filozofii nauk empirycznych*, przeł. W. Sady, Warszawa: WN PWN 1995, s. 170–234.

² S. Shapin, (1982), „The History of Science and Its Sociological Reconstructions”, *History of Science* 20, s. 157–211; „Historia nauki i jej racjonalne rekonstrukcje”, przeł. M. Tempczyk, w: *Mocny program socjologii wiedzy*, S. Butryn (red.), Warszawa: Wyd. IFiS PAN 1993, s. 373–440.

szereg szkół, obejmowanych dziś mianem *społecznego konstrukttywizmu*, a czasem *społecznych badań nad nauką i technologią*³.

W trakcie wspomnianej konferencji w czerwcu 2010 r. ogłoszono 25 referatów, w większości na różne sposoby i z różnych perspektyw nawiązujących do pytania, czy treść wiedzy „naukowej” jest wytworem racjonalnych dociekań, czy też odzwierciedlają się w niej społeczne uwarunkowania jej twórców. Prawie wszystkie wystąpienia wywołały ożywione dyskusje. Później uczestnicy zostali poproszeni o spisanie tekstów, w których zaprezentują to, o czym mówili, z uwzględnieniem krytyk czy propozycji, jakie uzyskali podczas konferencji i po niej. Te z tekstów, które przeszły przez recenzenckie sito, zamieszczono poniżej. Ma to być kolejny krok w rozwijaniu polskich badań nad nauką i technologią, inspirowanych zwłaszcza filozofią i socjologią nauki Ludwika Flecka.

Recenzent tego tomu, prof. Kazimierz Jodkowski, zawarł w swej opinii ciekawe uwagi krytyczne na temat artykułu Aleksandry Derry, które dołączono za jego zgodą, wraz z ripostą autorki.

Katarzyna Gurczyńska-Sady

³ Współczesny stan tych badań znakomicie przedstawia E. J. Hackett, O. Amsterdamska, M. Lynch i J. Wajcman (red.), (2008) *The Handbook of Science and Technology Studies*, Cambridge Mass., London: The MIT Press.